FELSEFE Sınıf-10

KONU ÖRNEK METİNLERDE DÜŞÜNME VE AKIL YÜRÜTMENİN TEMEL KAVRAMLARI

Metin, bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür. İyi hazırlanmış bir metinde anlamsal tutarlılığın bulunması gerekmektedir. Bir metnin tutarlı olabilmesi için, metnin içinde birbiriyle çelişen bilgilerin olmaması gerekir. Düşünmenin veya anlamın taşıyıcısı olan dil, düşüncenin aktarılmasında çok önemli bir unsurdur. Metinde düşüncenin doğru ve tutarlı olması hususunda önemli rol oynayan mantık, önemli yer tutar. Bundan dolayı metinlerde mantık yani akıl yürütme biçimleri önemlidir. Felsefede düşünme ve akıl yürütmenin temel kavramları; görüş, argüman, önerme, akıl yürütme biçimleri olan tümevarım, tümdengelim, analoji; tutarlılık, çelişiklik, gerçeklik, doğruluk ve felsefi temellendirmedir.

Görüş: İnsanın olay, varlık veya ortaya atılan düşüncelere dair bir anlayış geliştirmesidir. Anlayış geliştirme, kişinin hayatı anlaması ve hayata dair ilke ve kurallar koyabilmesidir.

Argüman: Belli kanıtlara dayanarak ortaya çıkarılan yeni bir yargıdır. Sonuç önermesine kaynak olan önerme veya önermelere öncül adı verilir. Öncüllerden sonuca varma işlemine argümantasyon denir. Sonuç, yeni bir yargıdan oluşabilir. Burada önemli olan öncüllerin sonuç yargısına dayanak oluşturmasıdır.

Önerme: Doğru veya yanlış bir yargı bildiren cümlelere denir. Yargı biçimi olarak önerme, kavrama başka bir kavram yüklemek ya da bir kavramı başka bir kavram altında sınıflandırmaktır

Akıl yürütme biçimleri

• **Tümdengelim:** Akıl yürütmelerde genel ilkelerden hareket edilerek olaylar hakkında tek tek yargıya ulaşılmasıdır. Bu akıl yürütme biçiminde genelden özele gidilir.

Örnek: Tüm gelişmiş toplumların eğitim düzeyi yüksektir.

X ülkesi gelişmiş bir toplumdur.

O halde X ülkesinin de eğitim düzeyi yüksektir.

• **Tümevarım:** Özelden genele, parçalardan bütüne doğru yapılan bir akıl yürütme biçimidir.

Örnek: Ayşe dengeli beslenir ve sağlıklıdır.

Ali dengeli beslenir ve sağlıklıdır.

İpek dengeli beslenir ve sağlıklıdır.

O halde dengeli beslenenler sağlıklıdır.

• **Analoji:** Ortak bir veya birden fazla özellikten yola çıkılarak A için verilen yargıyı B için de vermek olup benzerliklere bakarak sonuca varmaktır. Özelden özele ya da tekilden tekile ulaşma biçimindeki akıl yürütmedir.

Örnek: Eskişehir büyük bir şehirdir ve kalabalıktır.

Ankara da büyük bir şehirdir.

O hâlde Ankara da kalabalıktır.

Örnekte olduğu gibi, iki durum arasındaki benzerlik ilişkisinden yeni bir yargıya varılmıştır. Kesin değil de olasılıklı bir akıl yürütme söz konusudur.

Tutarlılık: Argümanın ya da argümanı oluşturan önermelerin kendi içinde veya birbiriyle olan uygunluğudur.

Örnek:

"Bilim insanları küresel ısınmanın birçok olumsuz etkisi olduğunu söylüyorlar. Örneğin, kışlar eskisi gibi soğuk geçmiyor. Buzulların erimesiyle okyanuslardaki adalar da sular altında kalacakmış."

Bu kısa metinde verilenler dış dünya gerçekleriyle örtüştüğü ve kendi içinde bir anlam bütünlüğü oluşturduğu için tutarlıdır.

Çelişiklik: Özneleri ve yüklemleri aynı olmasına rağmen nitelik ve nicelik bakımından farklı yapıda iki önermenin birbiriyle aynı anda tutarlı olmamasına denir.

Örneğin "Her üçgen üç kenarlı bir şekildir." yargısı, "Bazı üçgenler üç kenarlı değildir." yargısıyla çelişir. Çünkü birincisi tümel olumlu bir önermeyken ikincisi tikel olumsuz bir önermedir.

Örnek:

Ahmet Bey geleneklerine bağlı, kültürünü yaşatmayı seven bir kişidir. Büyüklerinden öğrendiklerini hayatında uygulamaya çalışır, yanlış bile olsa örf ve adetlerinde var olan her düşünce ve davranışı olduğu gibi yaşatmak gerektiğine inanır. Ne var ki bir bayram ziyaretinde çocuklarıyla bir aile büyüğünü ziyarete gittiklerinde, Ahmet Bey'in oğlu ihtiyar amcanın elini öpmek istemez. Ahmet Bey, oğluna "El öpmenin bir saygı ifadesi olduğuna ben de inanmıyorum oğlum, seni destekliyorum." derse, düşünceleriyle çelişmiş olur.

Gerçeklik: Nesne, durum veya olayların varlığını belirten bir kavramdır. Diğer bir deyişle gerçeklik, bir şeyin varoluş tarzını belirtir.

Doğruluk: Bilginin nesnesine uygunluğudur. Nesne soyut ya da somut olabilir. Bilgi nesnesine uygunsa doğru, değilse yanlıştır.

Felsefi temellendirme: Felsefede temellendirme denince öncelikle gelişigüzel bir açıklama değil akıl yürütme, ele alınan soruna ilişkin kanıtlama veya çürütme anlaşılır. Felsefede temellendirme, düşüncenin ya da görüşün dayanaklarını göstermeyle ya da gerekçelerini ortaya koymayla yapılır.

Örneğin; Parmenides doğru bilginin imkânsızlığını temellendirirken her şeyin aslında tek bir varlık olduğunu, etrafta gördüğümüz değişimlerin duyularımızdan kaynaklanan birer yanılsama olduğunu, bu yüzden doğru bilgiye asla ulaşılamayacağını söyler. Parmenides burada iddiasını gerekçeleriyle birlikte açıklamış ve temellendirmiştir.

SORULAR

1- "Dünya yuvarlaktır." önermesi "Dünya" diye adlandırdığımız gezegenin yuvarlak olması halinde doğru, olmaması halinde ise yanlış değeri almaktadır. Buna karşılık "Dünya" kendi başına ne doğrudur ne yanlıştır; fakat o gerçek bir varlıktır.

Buna göre doğruluk ve gerçeklik kavramları ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

A) Doğruluk bir değerdir.
B) Gerçeklik bir tür var olma durumudur.
C) Doğruluk düşünceden bağımsızdır.
D) Gerçeklik, insan algısından bağımsızdır.
E) Doğruluk, bilginin nesnesine uygunluğudur.

Cevap: C

2-

I. İnsanın olay, varlık veya herhangi bir düşünceye dair bir anlayış geliştirmesi
II. Doğru ya da yanlış bir yargı bildiren cümleler
III. Belli kanıtlara dayanarak ortaya atılan yeni bir yargı

Verilen tanımlar sırasıyla aşağıdaki kavramlardan hangisine karşılık gelir?

A) Önerme – görüş – argüman
B) Önerme – argüman – görüş
C) Görüş – önerme – argüman
D) Argüman – görüş – önerme
E) Görüş – argüman – önerme

Cevap: C